

rendes, segéd- és helyettes lelkészek, a két iskola tanítóinak és gondnokainak időrendbe sorolt névtárát, továbbá a XIX–XX. században szórványként az eklézsiához tartozó települések nevét.

Lukácsné Varga Eszter egyháztörténeti tanulmánya nem csupán alapos forrás, hanem részletekbe menő helyismeretről is tanúsodik: a maróti református iskola tanulójaként és a gyülekezet konfirmandusaként tapasztalatokkal is rendelkezik.

A tanárnő nyugdíjas évei gazdag, termékeny és szerteágazó alkotómunkával teltek. *Pilismarót története I–II.* 1996-ban, illetve 2000-ben jelent meg. (A monográfia 2007-től elektronikusan is elérhető.) 2012-ben látott napvilágot *A letűnt paraszti világ nyomában – Pilismaróton* című kötete, amely fotókkal gazdagon illusztrálva a település néprajzi monográfiájának tekinthető. Tiszteletre méltó alkotói munkássága alapján azt gondolnánk, hogy legújabb munkája valamelyik ismert kiadó gondozásában jelent meg. Nos, nem így történt, szerzői kiadásként hagyta el a nyomdát. Igaz, támogatóként ott találjuk Pilismarót Önkormányzatát, amely korábbi munkáinak is kiadója vagy szponzora volt.

(Lukácsné Varga Eszter: *A Pilismarót–Dömösi Református Társegyházközség története.* Pilismarót, 2017. 248 oldal)

Koczó József

HIÁNYPÓTLÓ NYOMDATÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIA

Hiánypótló nyomdászattörténeti bibliográfia jelent meg a Kossuth Kiadó és az Eszterházy Károly Egyetem közös kiadásában. Amint Monok István kiemeli a könyvhöz írt előszavában, a magyarországi nyomdászattörténet fehér foltjainak eltüntetésében fontos szerep kell hogy jusson a helytörténeti kutatásnak. Így született meg ez a kétkötetes kiadvány is az egeri Eszterházy Károly

Egyetemen működő Esterhazyánus Kutatócsoport, illetve a Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti Tanszék kutatóiból álló csoport munkájának eredményeképpen.

Az első kötet elején három kísérőtanulmány olvasható. Az első írásban Verók Attila tekinti át az egeri egyházi nyomdászati kétszáz évét 1755-től 1949-ig. Nagy Andor tanulmányában a nyomda könyvkiadói tevékenységét elemzi a statisztikai adatok tükrében, Mizera Tamás vizsgálódásainak középpontjában pedig a nyomda által 1755 és 1852 között kiadott tankönyvek és alkalmi nyomtatványok állnak. A tanulmányokat követi a terjedelmes bibliográfiai rész. Ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a nyomda tevékenységéről, első lépésként a megjelent kiadványokat kellett számba venni a teljesség igényével.

A nyomda történetének feldolgozása ugyanis eddig csak részben történt meg. Elsősorban Iványi Sándor és Kiss Péter kutatásainak köszönhetően a nyomda XVIII. századi története vázlatosan már ismert volt, a XIX. és XX. századra vonatkozóan azonban még részleges összefoglalások sem készültek. Barkóczy Ferenc püspök hívta 1755-ben Egerbe Franz Anton Royert, a pozsonyi nyomdászdinasztia tagját. A püspök célja a nyomda alapításával az volt, hogy tovább erősítse Eger szerepét Észak-Magyarország művelődési életében. A kezdetben magántulajdonban lévő, majd 1766-tól egyházmegyei tulajdonú egeri nyomda a kilencedik folyamatosan termelő nyomda lett Magyarországon Buda, Debrecen, Győr, Kassa, Nagyszombat, Nagykaroly, Pozsony és Sopron után. Az 1949-es államosításig egyházi tisztviselők felügyelték.

Jelenlegi ismereteink szerint a XVIII. században az egeri nyomda nyomtatványainak száma 1200 körül lehetett, ekkor még a latin nyelvű kiadványok domináltak. A kiadványok tartalmát tekintve jelentős részük a teológiai és lelkiségi irodalmat képviselte a társadalomtudományi, szépirodalmi művek és egyéb kisebb nyomtatványok mellett.

A XIX. században viszont már a magyar nyelvű kiadványok kerültek többségbe. A század közepén, 1853-ban egy ívnyomógép beszerzésével köszöntött be a nyomtatás „nagyipari” korszaka Egerben, és az elkövetkező évtizedekben is folyamatos volt a technikai fejlesztés egészen az államosításig. Verók Attila szerint a XIX. században legalább 2500 nyomtatvánnyal, a XX. században pedig minimum ennek a felével érdemes számolnunk. Ebben az időszakban már rendkívül szerteágazó volt a nyomtatványok tartalma. Az 1880-as évek végére lényegében megszűnt a külföldi szerzők műveinek kiadása. A XX. századi nyomtatványokban egyre nagyobb számban jelentek meg a helytörténeti, természettudományos, visszaemlékező, az aktuális városi eseményekről beszámoló írások. Az első világháború éveiben jelentős visszaesést mutatnak a kiadványszámok, a 1920-as évektől kezdődően a nyomda államosításáig tartó három évtizedben pedig már az évi tíz kiadványt is alig tudták produkálni.

A nyomda lehetőséget teremtett arra is, hogy helyi szerzők publikálhassák írásait. Már Barkóczy Ferenc és Eszterházy Károly is arra ösztönözte papjait, hogy irodalmi tevékenységet is végezzenek, ennek eredménye látható is e bibliográfiában. Az ő idejükben több mint harminc pap végzett irodalmi tevékenységet, többek között Szaitz Leó és Batthyány Ignác. Az adatokból kiderül, hogy már a két utolsó egri püspök ideje alatt minden vonatkozásban színvonalas nyomda működött, olyan, amely a tervezett univerzitást is ki tudta volna szolgálni.

Nagy fontossággal bírnak az ilyen nyomdászattörténeti alap kutatások, hiszen ezeknek köszönhetően pontosabb képet lehet kapni Eger szellemi és kulturális életéről, a püspökök és érsekek könyvkiadási tevékenységéről, illetve a Líceumban folyó korabeli oktatási tevékenységről. Már a jelen kötetek összeállítása során végzett kutatómunka is számos, a nyomda törté-

netére vonatkozó új eredményt hozott, a további kutatások azonban nyilvánvalóan további adatokkal gazdagíthatják majd ismereteinket. Hogy csak a Mizera Tamás által felhozott példát említsük: az ajánlások, tulajdonosbejegyzések, széljegyzetek vizsgálata még sok évre ad munkát a kutatóknak. Ezen túlmenően egy ilyen adatbázis nagymértékben segítségére lehet más diszciplínák kutatóinak is. A kétkötetes munka igényes kiállítású, kötése tartósnak ígérkezik, ami egy kézikönyvnél elsődleges szempont.

(Mizera Tamás–Nagy Andor–Verók Attila: A könyvkiadó egri Líceum. Történet és kiadványjegyzék. I–II. Kossuth Kiadó–Eszterházy Károly Egyetem, Budapest–Eger, 2017. 493 és 458. oldal)

Lőkös Péter

EGY REFORMKORI KÖNYV ERDÉLYRŐL

A magyarság és Erdély népeinek, kultúrájának európai megismertetése szempontjából elévülhetetlen érdeme volt Auguste de Gerando *La Transylvanie et ses habitants* kétkötetes művének, amely Párizsban 1845-ben látott napvilágot. A szerző rövidre szabott életében kissé átdolgozta különös értékű művét, ami posztumusz kiadásban 1850-ben jelent meg. Sajátos módon a első kiadás óta eltelt 173 év alatt a könyvet német és román nyelvre is lefordították, kiadták, de mindeddig a magyar könyvkiadás nem talált módot arra, hogy a magyar és az erdélyi reformkori viszonyokat rokonszenvenvel elemző és a népeletet is bemutató munkát a magyar olvasók kezébe adja. A Kriterion Könyvkiadó és jelenlegi kiváló vezetője, H. Szabó Gyula végre törlesztette ezt a nagy adósságot. Gajda Péter budapesti gimnáziumi tanár szakavatott, lelkiismeretes fordítását 485 oldal terjedelemben 1349 lábjegyzettel végre a kezünkbe vehetjük. Fordítónk mesteri módon a jegyzetapparátusa – kis,